

BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENTSIYALARINI OSHIRISH USULLARI

Gafarova Gulbahor Abdumalikovna

Toshkent viloyati Bekobod shahar 1-umumiy o'rta talim maktabi

Oliy toifali boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10806216>

Anontatsiya. Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetentsiyalarini oshirish usullari va samaradorligi, kasbiy kompetentlik tushunchasi mazmuni, boshlang'ich sinf o'qituvchisida bo'lishi lozim bo'lgan kasbiy hamda shaxsiy sifatlarning mazmuniy bog'liqligi masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: o'qituvchi, o'quvchi, kasbiy kompetentlik, pedagogik mahorat, ta'lim, tarbiya, jamiyat, dars, rivojlantirish, metodika.

METHODS OF IMPROVING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Abstract. This article covers the methods and effectiveness of increasing the professional competence of primary school teachers, the content of the concept of professional competence, the issues of meaningful connection of professional and personal qualities that a primary school teacher should have.

Key words: teacher, student, professional competence, pedagogical skill, education, training, society, lesson, development, methodology.

МЕТОДЫ ПОВЫШЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация. В данной статье рассматриваются методы и эффективность повышения профессиональной компетентности учителя начальных классов, содержание понятия профессиональной компетентности, вопросы содержательной связи профессиональных и личностных качеств, которыми должен обладать учитель начальных классов.

Ключевые слова: учитель, ученик, профессиональная компетентность, педагогическое мастерство, образование, обучение, общество, урок, развитие, методика.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarga muvofiq, ta'lim-tarbiyaviy jarayonlarni uyg'unlashtirishgan xolda o'rganish atrof-muhitga ijodiy munosabatni o'rnatish va shakllantirish muammolarini hal etishga imkoniyat yaratdi. Demak, ta'lim-tarbiyada ham amalga oshiriluvchi islohotlar mana shu mantiqqa mos tarzda, jamiyatga xizmat ko'rsatishi lozim.

Hozirgi kunda boshlang'ich ta'limning asosiy maqsadi yosh avlodga ta'lim-tarbiya berish, kasbga o'rgatish, ularning aqliy va ma'naviy kamol toptirishdan iboratdir. «Ta'lim to'g'risida»gi qonun [1] va talablaridan kelib chiqqan holda ta'limning mazmuni va vositalarini yangidan ishlab chiqishni hayotning o'zi talab qilmoqda. Bu omil ta'lim jarayonini tarkibiy qismlarini yangicha tartibda namoyon bo'lishini talab etadi. Ana shu tashkiliy-pedagogik jarayonda ta'lim qonuniyatlari va tamoyillariga mos holda yangi tamoyillarga amal qilish, ta'lim metodlarining paydo bo'lishi, ta'lim vositalarining takomillashuvi, ayniqsa ta'limni tashkil etishda o'qituvchi mahoratining integrativ shakllari keng ko'lamda joriy etilishi kuzatilmoqda.

Ushbu o'zgarishlarning ma'lum qismi integrativ yondashuvlarning tarkibi sifatida chiqqan bo'lsa, yana bir qismi dunyodagi ta'lim tizimi rivojlangan mamlakatlar olimlarining pedagogik tajribalariga suyangan holda paydo bo'ladi.

V.I. Baydenko «kasbiy kompetentlik» tushunchasini quyidagicha tavsiflagan:

- o'z mutaxassisligi bo'yicha faoliyat yuritish uchun zarur bo'ladigan bilim, ko'nikma, malaka va qobiliyatlarga, kasbiy muammolarni qisman hal etishda bir vaqtda avtonomlik va egiluvchanlik xususiyatlariga ega bo'lish;

- kasbiy shaxslararo muhitda hamkasblar bilan hamkorlikni rivojlantirish;

- faoliyat mezoni (sifat o'lchovi), qo'llash sohasi, talab etiladigan bilimlarni o'z ichiga olgan standartlarni loyihalash tuzilmasi;

- ish beruvchi talablariga ko'ra kasbiy faoliyatni samarali amalga oshirish imkonini beruvchi qobiliyatlardan samarali foydalanish;

- insonga hozirgi zamon mehnat muhitida ish faoliyatini muvaffaqiyatli bajarish imkonini beruvchi bilimlar, xususiyatlar va ko'nikmalarining integrallashgan birlashuvi. [3]

Zamonaviy boshlang'ich sinf o'qituvchisi – har tomonlama ilg'or bo'lishi, o'z fanini chuqur bilishi, pedagogik mahoratga ega bo'lishi, bolani sevishi, amaliyotdagi muammoni bilishi va muammoni bartaraf etish yo'llarini izlab topishi kerak.

Zamonaviy boshlang'ich sinf o'qituvchisiga qo'yilgan talablarni tahlil qilar ekanmiz, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning “Mustaqil o'ylay oladigan, tafakkur yuritib to'g'ri, ma'qul va maqbul ish tuta oladigan vatanparvar shaxslarni shakllantirish va tarbiyalash kerak”,- deb ta'kidlagan fikrlarini keltirishni joiz deb topdik [12]

Boshlang'ich sinf o'qituvchilaridan pedagogik tayyorgarlik va mahorat talab etiladi.

Kompetentlik –biror soha bo'yicha har tomonlama chuqur bilimga ega bo'lgan va shuning uchun ham fikri salmoqli, ishonchli hisoblangan kishining sifati.[7]

Kompetentlik shaxsning doimo rivojlanib boruvchi sifatlaridan biri bo'lib, real hayotiy vaziyatlarda yuzaga kelgan muammolarni yechish qobiliyati, o'z bilimi, o'quv va hayotiy tajribalari, qadriyatlari va qiziqishlarini unga safarbar etish imkoniyatlari.

Xorijiy adabiyotlar tahlilida, kompetentlik “chuqur bilimlar egasi”, “murakkab masalalarni yechish qobiliyati”, “o'z paytida dolzarb faoliyatni amalga oshirish qobiliyati” kabi ma'nolarni anglatadi.[9]

Ye.F.Zeer muhim kompetensiyalarni shaxsning turli kasbiy faoliyatga moslashishi va samarali faoliyat ko'rsatish uchun ma'lum ishlarni bajarishda zarur bo'ladigan, ko'nikma va malakalar shaxsiy sifatlar va qobiliyat sifatida ta'riflaydi. U muhim kompetentliklar tuzilmasidagi to'rtta kichik guruhni alohida ko'rastib o'tadi. Bular: kasbiy yo'nalganlik; kasbiy kompetentlik; kasbiy ahamiyatga ega sifatlar; kasbiy ahamiyatga ega psixofiziologik xususiyatlar. [10]

Pedagogik kompetentlik- o'qituvchining shaxsiy imkoniyatlari, uning mahorati (bilim va tajriba), ma'lum bir doiradagi o'zining bilim va ko'nikmalariga tayanib muammolarining yechishi.

R.V.Ovcharovning fikricha, pedagogik kompetentlik bu shaxsning pedagogik faoliyatga tayyorgarligida ko'rinadigan psixologik sifatlarini yig'indisidir (xarakter, temperament v.x.k)

Ilmiy – pedagogik adabiyotlarda “kasbiy kompetentlik” atamasi bilan bir qatorda, ma'no jihatidan unga yaqin bo'lgan “professionalizm”, “kasbiy mahorat”, “malaka”, o'z kasbining ustasi” kabi tushunchalar qo'llanilib kelinadi.

Hozirgi kunda “professionalizm” atamasi o‘rniga ko‘pincha “kompetensiya” tushunchasi qo‘llaniladi. Birinchi tushuncha faqat ma‘lum bir kasb

mahoratini, malakasini aks ettiradi. Ikkinchi “kompetensiya” tushunchasi esa malakalar zaxirasi, bazasi degan ma‘noni anglatadi.

Kasbiy kompetentlikni izohlari turlicha yuzaga keldi:

-ma‘lum bir mehnat funksiyasini bajarish qobiliyati;

-“malaka”, “mahorat” kabi inson ko‘nikmalari (A.K.Makarova);

-kasbiy ma‘lumotlilik darajasi;

-insonning tajribasi va individuallik qobiliyati, uning o‘z bilimi va malakasini oshirib borishga intilishi, uning ishga ijodiy yondashuvi va o‘z ishiga mas‘uliyati(B.S.Gershunskiy)

-kasbiy bilim, malaka va ko‘nikmalarga ega bo‘lish(O.A Abduqudusov, X.F.Rashidov);

-bilim, mahorat, o‘ziga xoslik va shaxsning o‘quv tarbiya jarayonlarini tashkil etishdagi qobiliyat (V.A.Sitarov) [11]

-shaxsning tajribasi, ma‘lumotining ijtimoiy yo‘naltirilganligi, insonning ma‘lum bir maqsad yo‘lidagi amaliy faoliyati natijalari; kasbiy bilimlarini hayotda samarali qo‘llashi kabi shaxsning o‘ziga xos sifatleri va kompetentligi (L.N.Ponamarov) [9]

Kasbiy kompetentlikka ko‘p qirrali funksiyalarni bajarish, bir kasbiy faoliyat doirasida qator ijtimoiy bilimlarga tayanish, faoliyat ko‘rsatish turlarini kengaytirish orqali erishadi.

Malaka talablarida boshlang‘ich sinf o‘qituvchisiga pedagogik faoliyat bo‘yicha quyidagi talablar qo‘yilgan:

-dunyoqarash bilan bog‘liq tizimli bilimlarga ega bo‘lishi; gumanitar va tabiiy –ilmiy fanlar asoslarini, joriy davlat siyosatining dolzarb masalalarini bilishi, ijtimoiy muammolar va jarayonlarni mustaqil tahlil qila olishi;

-tabiat va jamiyatda kechayotgan jarayon va hodisalar haqida yahlit tasavvurga ega bo‘lishi, tabiat va jamiyat rivojlanishi haqidagi bilimlarni egallashi hamda ulardan zamonaviy ilmiy asoslarda hayotda va o‘z kasb faoliyatida foydalana bilishi;

- insonning boshqa insonga, jamiyatga, atrof muhitga munosabatini belgilovchi huquqiy va ma‘naviy mezonlarni bilishi, kasb faoliyatida ularni hisobga ola bilishi;

-axborot yig‘ish, saqlash, qayta ishlash va ulardan foydalanish usullarini egallagan bilishi o‘z kasb faoliyatida mustaqil asoslangan qarorlar qabul qila olishi;

- elektron axborot ta‘lim muhitida ta‘lim jarayonini pedagogik loyihalashtirish;

-tegishli bakalavriat yo‘nalishi bo‘yicha raqobatbardosh umumkasbiy tayyorgarlikka ega bo‘lishi;

- yangi bilimlarni mustaqil egallay bilishi, o‘z ustida ishlashi va mehnat faoliyatini ilmiy asosda tashkil qila olishi;

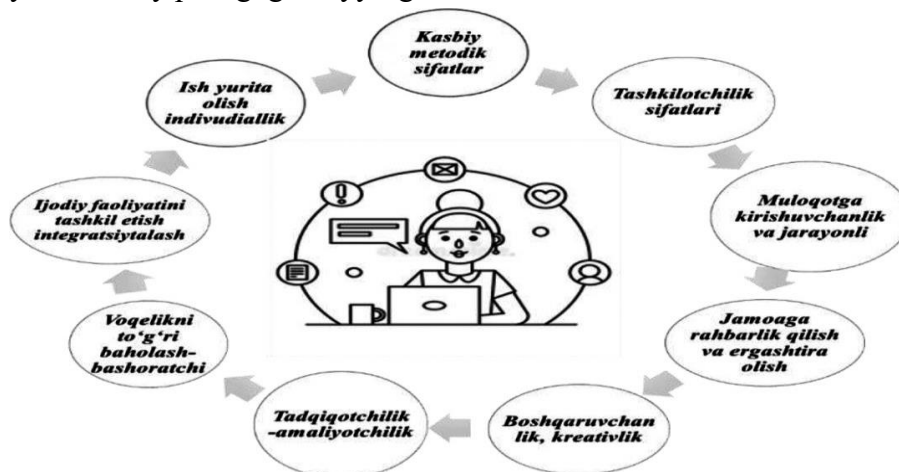
- bitta xorijiy tilni erkin so‘zlashuv darajasida egallagan bo‘lishi;

- sog‘lom turmush tarzi va unga amal qilish zaruriyati to‘g‘risida ilmiy tassavvur hamda e‘tiqodga, o‘zini jismoniy chiniqtirish uquv va ko‘nikmalariga ega bo‘lishi belgilab qo‘yilgan.

Shuningdek boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi ta‘limning samarali shakl va usullarini izlab topishi, o‘quv uslubiy tayyorgarlik faoliyatini kuchaytirish, o‘zining kasbiy kompetentligini shakllantirishda maxsus fanlardan mashg‘ulotlarni tashkil etishning shakl, metod, vositalarini to‘g‘ri tanlay olishi lozim.

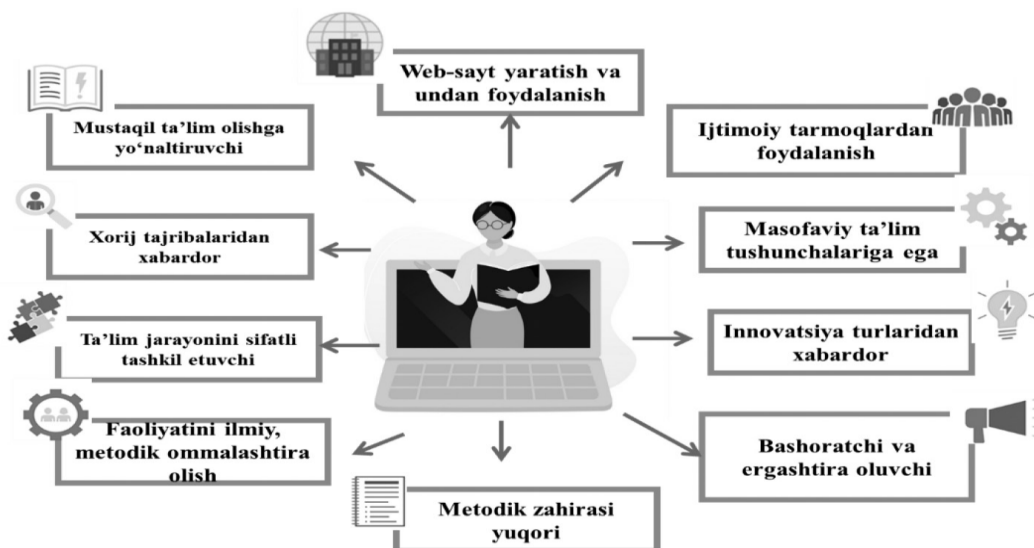
Bizning fikrimizcha boshlang'ich sinf o'qituvchisi o'zini mutaxassisligi bo'yicha egallagan bilimlarini amaliyotda qo'llay olishi bilan birga pedagog uchun muhim bo'lgan kasbiy sifatlarga ega bo'lishi (o'z-o'zini rivojlantirish, yangiliklarga intilishi) yoki bir so'z bilan aytganda kasbiy kompetentlikga ega bo'lishi kerak.

Bugungi kunda boshlang'ich sinf o'qituvchisi metodik tayyorgarlikka ega bo'lishidan oldin o'zida qator kasbiy va shaxsiy pedagogik tayyorgarlikni shakllantira olishi lozim.

1-rasm. Boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy va shaxsiy sifatlarining kognitiv uyg'unligi

Xalqaro tajribadan ko'rinadiki, ayniqsa, boshlang'ich sinf o'qituvchisi bugungi ta'lim sifatini oshirishda o'quv jarayoniga qator ijobiy va ijodiy sifatlarni olib kirishi va o'ziga nisbatan singdira olishi lozim (2-rasm).

2-rasm. Xalqaro tajribaga asosan, boshlang'ich sinf o'qituvchisi ega bo'lishi lozim bo'lgan sifatlari.

Zamonaviy kreativ mutaxassisning kompetentlik modelida ta'limning yangi xalqaro andozalariga mos talablari va maqsadlari mehnat predmeti va obyekt bilan, muayyan funksiyalarni bajarish bilan, fanlararo integratsiyalashgan talablar esa ta'lim jarayoni natijalari bilan bog'lanadi.

Bugungi kunda «Ta'lim to'g'risidagi qonun»[1] talablarini amalga oshirish jarayonida yuqori malakali pedagog kadrlarni tayyorlash muhim muammo sifatida kun tartibiga qo'yilmoqda. Shunday ekan, ushbu talablardan kelib chiqqan holda bilimdon, mustaqil fikrlovchi, ijodiy izlanuvchi, yuqori malakali, madaniyatli, turli soha egalarini tayyorlash dolzarb muammolardan hisoblanadi. Qonunda e'tirof etilgan yangicha modeldagi shaxsni kamol toptirish, uning chuqur bilimlar sohibi bo'lib yetishishi, barkamolligini kafolatlovchi shart-sharoitlar orasida o'qituvchi kasbiy-metodik kompetentligini ta'lim va tarbiya jarayonlariga tatbiq etishda psixologiyaning o'z uslub va qoidalari yetarli bo'lmaganday. Shunga ko'ra yosh avlod ta'lim olish davrlaridagi rivojlanish tendensiyalaridan tortib, yangicha o'qitish texnologiyalarini ta'lim oluvchi tomonidan o'zlashtirilishi va undagi aqliy hamda intellektual qobiliyatlarga nechog'lik ta'sir ko'rsatayotganligini o'rganish hamda psixologiyadagi metodlarni didaktik metodlar bilan uyg'unlashtirishni taqozo etadi. Buning uchun bo'lajak o'qituvchidan metodik kompetentlik, ayniqsa, turli xil sharoitlarda ta'lim oluvchi va ta'lim beruvchi psixologiyasini to'g'ri baholay olish bilan bog'liq ijtimoiy-psixologik kompetentlikning yuqori darajada bo'lishi talab qilinadi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 23.09.2020 yildagi O'RQ-637-son. "Ta'lim to'g'risida"gi qonun.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash" to'g'risida 2019-yil 29-aprel, 5712-sonli Farmoni.
3. Baydenko V.I. Выявление состава компетенций выпускников вузов как необходимости этап проектирования ГОСВПО нового поколения. - М. - 2006. - 72 с.
4. Hayitov.A.I. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiyasi. Uslubiy qo'llanma. T.: —Zuhra baraka biznes, 2021. – 129 b.
5. Kuzmina N.V. Professionalizm lichnosti prepodavatelya i mastera proizvodstvennogo obucheniya, / N.V.Kuzmina. - M.: Vysshaya shkola, 1990.-119 s.
6. Larionova G. A. Kompetensii v professionalnoy podgotovke studentov vuzov: znaniya, deystviya, deyatelnost, samoopredelenie: monografiya. - Chelyabinsk. - 2004. - 171 s.
7. Muslimov N.A., Usmonboeva M.H., Sayfurov D.M., To'raev A.B. Innovatsion ta'lim texnologiyalari /– T.: "Sano standart" nashriyoti, 2015. – 81-b
8. R.Mavlonova, N.Vohidova va b. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiyasi. O'quv qo'llanma. – T.: Fan va texnologiyalar, 2013. -314 b.
9. Tolipov F.Q., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – T.: Fan, 2006.
10. Xoliqov A.A. Pedagogik mahorat. Darslik. – T.: —Iqtisod-moliya, 2011.-425 b.
11. Xovov O.V. Kompetentnost professionalnaya // Ensiklopediya professionalnogo obrazovaniya: V 3-x t. - M.:APO. - 1998.-T.1. -S.454- 455.
12. Ziyomuhhammadov B., Abdullaeva Sh. Ilg'or pedagogik texnologiya.-T.: abu ali ibn sino, 2001.-b.2